

TENDÈNCIES D'INVESTIGACIONS EN PSIQUIATRIA SOCIAL I TEORIES SOCIOLÒGIQUES

J. Agustín Ozamiz Ibinarriaga

Entre els psiquiatres ens trobem amb enfoc teòrics que en la majoria dels casos barregen diverses perspectives que d'alguna manera tracten de compensar pràctiques Biologistes amb teories socials que donin un suport al coneixement de la realitat psicosocial del pacient.

És tradicional ja en la Psiquiatria espanyola desenvolupar una pràctica Biologista pensada amb plantejaments fenomenològics del desenvolupament del comportament del pacient.

Hi ha tota una gamma de plantejaments —des d'aquests, fins aquells que, amb plantejaments crítics, tracten de fer una sòcio-anàlisi, o anàlisi institucional, amb un suport teòric Psicoanalític— en els quals és comú admetre la necessitat d'aprofundir els aspectes Psicosocials de la malaltia mental.

L'enfoc mèdic ha suposat un avenç en el tractament de l'anomenat malalt mental. Però una xifra cada vegada major de professionals dedicats a la salut mental ha anat admetent que aquesta pot ser entesa com una exageració de conductes concretes comunes a tots els homes en les quals incideix l'estress molt sovint, conseqüència del qual es produeix una deterioració en l'expectativa i els estàndards socials adoptats. Es concebeix la psicopatologia com a producte de transaccions entre l'individu i el seu entorn. Al començament es consideraven els símptomes psiquiàtrics com a signes de malaltia física, però més tard en el marc psicoanalític de referència es van veure com defenses contra processos interns de l'individu. No obstant això ara és cada vegada més corrent definir un símptoma com un mode d'enfrentar-se als aconteixements externs o a les altres persones.

La substitució en la psiquiatria del model mèdic per un model de salut psicosocial, representa un canvi bastant recent de manera de veure entre els professionals d'aquest àmbit.

Però el Psicosociòleg que s'apropa a la psiquiatria ha d'aclarir el seu marc teòric i la seva relació amb el grup social. Això l'ajudarà en la seva tasca d'investigació i d'intervenció.

De fet ens trobem en aquest camp amb investigacions desenvolupades sobre diversos aspectes de la psiquiatria social, però enormement debatudes en allò que es refereix a la interpretació de les dades recollides.

Podem distingir entre altres els següents temes estudiats més freqüentment en psiquiatria social:

- Actituds envers la malaltia mental, i la seva influència en la cronificació
- Procés d'estigmatització i marginació del pacient mental
- Processos socials del pacient cronificat
- Aculturació i esquizofrènia
- Classe social i malaltia social.

En la cronificació de la malaltia mental, al marge de factors clínics i socials, té també influència l'anomenat fenomen d'etiquetació.

Diverses investigacions en les darreres dècades han demostrat que determinats tipus d'interacció poden produir desequilibris mentals.

Els mateixos adjectius o etiquetes que són utilitzats per designar el malalt mental, porten una càrrega valorativa i emocional per part de la població que els utilitza, que condiciona la pròpia interacció.

En la teoria de l'etiquetació són utilitzats els conceptes d'estereotip, rol i actitud, clàssics en la descripció de la interacció humana, el seu procés i conseqüències. Sobre aquest tema han estat abundants les investigacions, les crítiques han estat minucioses, però hi ha un acord general sobre la seva validesa.

En ella es parteix del fet que tot individu necessita d'un marc de referència estable, punts d'orientació fermes per relleçar la seva interacció. Aquest marc de referència hauria de constar d'ancoratges interns i externs a disposició de l'individu, conscients o inconscients per a ell. En absència d'aquest marc estable tractaria d'establir-ne un mitjançant el seu propi esforç o utilitzant informació significativa i pertinent oferta dins el context de la interacció.

Aquests punts de referència són fonamentalment les actituds que els interactuants amb l'individu tenen envers ell, i les expressions verbals que utilitzen per a designar-lo o etiquetar-lo.

Dues situacions àlgides de la influència d'aquest procés en la carrera del malalt mental són: El diagnòstic i l'ingrés en una institució psiquiàtrica.

Són també coneguts treballs de diferents autors, que assenyalen com hi ha caràcters clínics que fan predir des del començament del quadre esquizofrènic la seva probable evolució. El concepte de pronòstic és el preferentment usat a l'hora de parlar d'esquizofrènia processual, d'una banda, i d'esquizofrènia aguda, bouffé delirant o síndrome delirant, per l'altra. Són també coneguts els treballs d'altres autors que troben variables sociològiques diferencials entre els síndromes aguts i els processuals.

Fonamentats en aquestes premisses realitzem una investigació entre els 1.972 malalts hospitalitzats en els Serveis Psiquiàtrics de Biscaia el 1978. Els apliquem una enquesta en la qual es tractaven variables demogràfiques, clíniques i socio-laborals.

Com es podia esperar en els resultats de la nostra investigació hi va haver concordància en línies generals amb els estudis ben coneguts, que, fins i tot diferint molt en mètodes i plantejaments, coincideixen en observar l'existència de relacions entre factors com l'estat civil, la posició i classe social i l'acompliment d'un treball, amb les conseqüències psiquiàtriques mesurades pel temps d'hospitalització.

S'observa en aquestes investigacions el fet que estar casat va molt lligat amb una sortida més ràpida de l'hospital. Així també és descrit sovint com els pacients de classe social baixa tendeixen a tenir llargues i continuades estades en els hospitals, amb un període de tractament més prolongat i una taxa de reincidència major. Hi ha autors que mostren com l'acompliment deficient d'un treball està relacionat significativament amb la possibilitat d'un nou internament. Pocs dubten de l'existència d'aquestes relacions, però hi ha hagut un considerable debat sobre la forma en què han d'ésser interpretades. L'existència d'una causalitat entre les variables socials i el procés de la malaltia mental és la qüestió fonamental. Però això és posat en qüestió pels qui plantegen l'observació d'una correlació com a fruit d'un procés de selecció social. Aquesta qüestió és difícil o quasi bé impossible de dirimir en les investigacions analitzades.

Defensors de l'associació causal consideren que els factors socials influeixen els sistemes de tractament en els quals poden estar involucrats els individus, determinant en gran mesura quan i durant quant de temps pot tenir lloc aquest tractament.

Des de la perspectiva del mecanisme de selecció social, aquestes relacions són considerades com a conseqüència de diferents graus de desequilibri o incapacitat.

Respecte al fenomen de l'aculturació, hi ha plantejaments normalment admesos com el que l'estructura cultural delimita la múltiple possibilitat de l'organisme humà perfilant-lo d'una manera determinada. Aquesta delimitació no s'estableix sense tensió per a l'individu,

tensió que produirà una ansietat fonamental en la persona. I aquesta ansietat, al seu torn, és una condició necessària de la persistència dels sistemes socials. No obstant això, si ells no donessin l'esperança de la satisfacció d'aquesta ansietat, així com la d'altres impulsos de l'individu, es produiria una frustració que podria, al seu torn, desencadenar conseqüències de diferent índole. Les conseqüències poden ser de dos tipus: socials o intrapsíquiques.

En l'aculturació, l'esperança de satisfacció es veu amenaçada, i la frustració pot ser produïda; poden donar-se com a conseqüències intrapsíquiques diverses remodelacions dels mecanismes de defensa de l'individu amb certes alteracions cognitives que, fins i tot, poden esdevenir —i acostumen a ser— deformacions.

En una situació d'aculturació es produeixen infinitat de circumstàncies que susciten ambivalències afectives en l'individu.

Davant de motivacions o estímuls que comporten amenaces i compensacions no del tot conegudes i, fins i tot, enigmàtiques, l'individu reacciona amb sentiments ambivalents i, fins i tot, contradictoris.

No obstant això, aquest tipus d'investigacions que estudien aquestes qüestions són més aviat pròpies de l'antropologia social. D'aquí es dedueix que per investigar veritablement el fenomen de l'aculturació en psiquiatria social són necessaris equips interdisciplinaris que lògicament per treballar necessiten un marc teòric comú o mútuament comprensible i acceptable.

En resum, els investigadors en psiquiatria social poden ser tipificats en dos grans grups. Els uns s'interessen per l'agrupació de les malalties psíquiques en grans famílies observant la influència de l'herència genètica en els seu naixement.

Altres se centren en mostrar que les malalties mentals poden sorgir d'un conjunt específic de distorsions en la comunicació interpersonal incrustat en l'estructura de les comunitats humanes.

Una interpretació que tractaria de compaginar aquests dos enfocaments defensaria la tesi segons la qual la malaltia mental representa alguna inadequació multigenètica transmesa hereditàriament, però que rep la seva darrera expressió i diferenciació en base a una complexa interacció entre factors genètics o entre ells i el medi ambient.

La interpretació de les dades és difícil. Però el marc teòric pot ajudar a adonar-se del que es pretén investigar i conseqüentment referir-ho al seu veritable context en el qual la unidireccionalitat, causalitat determinada o determinisme es rebutjarà.

En definitiva, en Sociologia ens adonem que la tasca és justament investigar la relació entre genotip i ambient en la manifestació d'un fenotipus determinat. Precisament en Sociologia de la malaltia mental i intervenció social en conseqüència, ens adonarem que és més difícil modificar o prevenir l'ambient que el genotip.

BIBLIOGRAFIA

- AKERS, R.L., KROHN, M.D., LANZA-KADUCE, L. i RADOSEVICH, M. (1979) "Social learning and deviant behavior: a specific test of a general theory". *Am Sociol. Rev.* Vol. 44 (August)
- AVIRAM, U. and SEGAL, S. (1973). "Exclusion of the mentally ill: Reflection of an old problem in a new contest". *Archives of General Psychiatry.* 29, 126-131
- BASTIDE, ROGER (1978). "Sociología de las enfermedades mentales". Siglo XXI editores. México.
- BAYES, RAMON (1978). "Psiquiatría, Psicología y Reforma Sanitaria: en De Miguel J.M. "Planificación y reforma sanitaria" Centro de Investigaciones Sociológicas, Madrid
- BECKER, H. (1971). "Los extraños, sociología de la desviación" Ed. Tiempos contemporáneos. Buenos Aires.
- COHEN, J. and STRUENING, E.L. (1965). "Opinions about mental illness: hospital differences in attitudes for eight occupational groups". *Psychol. Rep.* 25-26, 14
- DUNHAN, H. WARREN (1974). "Ecología de las psicosis funcionales en Chicago" en Theodorson, G.A. "Estudios de ecología humana. Ed. Labor. Barcelona
- EATON, WILLIAN W. (1974). "Mental hospitalization as a reinforcement process". *Am Sociol. Rev.* Vol. 39. April, 252-60
- GABEL, JOSEPH (1973). "Sociología de la alineación". Ed. Amorrortu. Buenos Aires
- GARRONE, G. et FISCHER, W, (1975). "L'évolution psycho-sociale des schisophrenes" en "Le probleme de l'integration sociale du malade psychique". 1 ere Biennale Baloise de Psychiatrie ds: Monographie Sandoz, Bale 74-89
- GOVE, WALTER R. and CHAUNCEY, ROBERT L. (1975). "The Labelling Theory of Mental Illness: A Reply to Scheff" i ss. *American Sociological Review.* 40, 2 Apr. 242-243
- GUIMÓN, J. i ROJAS MARCOS, L. (1976) "Psiquiatría de comunidad, una visión crítica". *Archivos de Neurobiol.* 39, 2 (77-98)
- HOLLINGSHEAD, A.B. and REDLICH, F.C. (1967). "Social class and mental illness". Ed. John Wiley and Sons. New York
- KIEV, A. (1972). "Transcultural psychiatry" Free Pres. N. York
- KOUTRELAKOS, J. GEDEON, S.M. and STRUENING, E. (1978). "Opinions about mental illness: A comparison of American and creek professionals and laymen" *Psychological reports.* 43 (915-923)
- AJURIAGUERRA, GUIMÓN, ORAMIZ (1980) "Investigación para la reestructuración de la asistencia psiquiátrica en Vizcaya." Diputació Foral de Biscaia.
- ORGANITZACIO MUNDIAL DE LA SALUT (1960). "Epidemiología de los trastornos mentales" Série d'Informes Tècnics. Octau Informe del Comitè d'Experts en Salut Mental. 185
- RABKIN, J.G. (1972). "Opinions about mental illness". A review of the literature. *Psychological Bulletin.* 153-171,77
- SCHEFF, T.J. (1974). "The labelling theory of mental illness". *Am Sociol. Rev.* Vol. 39 (444052)
- SZASZ, THOMAS (1978). "El mito de la enfermedad mental", en Basaglia, F. "Razón, locura y sociedad". Ed. Siglo XXI. México.
- TOWSEND, J. MARSHALL (1975). "Cultural Conceptions, Mental Disorders and Social Roles: A Comparison of Germany and America". *Am Sociol. Rev.* 40, 6 7390752
- VERDIGLIONE, ARMANDO (1976). "Locura y sociedad segregativa" Ed. Anagrama. BARCELONA